

Μοιραίο και μορφές

ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΡΑΓΗΣ: «Ζητήματα λογοτεχνικής κριτικής, Β'», εκδόσεις «Δωδώνη», Αθήνα 1988, σ.σ. 114.

Οκτώ χρόνια από τη δημοσίευση του βιβλίου του «Ζητήματα λογοτεχνικής κριτικής», ο Γιώργος Αράγης επανέρχεται στο αντικείμενο με ένα δεύτερο ομότιτλο τόμο. Θέματα των δοκιμών στο πρώτο βιβλίο ήταν μεταξύ άλλων η εσωτερική χειραφέτηση και η αυτενέργεια του κριτικού ως προϋπόθεση για την άσκηση κριτικής· η προσήλωση του δημιουργού στα βιώματά του ως θεμελιώδης όρος για γνήσια ποιητική έκφραση· η αναζήτηση της κατάλληλης κριτικής ορολογίας προκειμένου να προσεγγίζονται τα λογοτεχνικά κείμενα όπως απαιτεί η ιδιοσύστασή τους, από αισθητική σκοπιά δηλαδή. Στον δεύτερο τόμο τίθενται θέματα όπως: κατά πόσον η νεοελληνική κριτική υπήρξε άξια της αποστολής της· η βιωματική «υπέρβαση» ως κοινό συστατικό όλων των κειμένων που θεωρούνται λογοτεχνικά· η «φωνή των κειμένων» ως ιδιότυπο χαρακτηριστικό της λογοτεχνίας.

Από την παράθεση της θεματικής προκύπτουν τα ζητήματα που επίμονα απασχολούν τον Γιώργο Αράγη και τα οποία αγγίζουν τον πυρήνα του λογοτεχνικού φαινομένου. Διότι κοινός παρονομαστής και των δύο του τόμων αναδεικνύεται αφ' ενός ο αγώνας να προσδιοριστεί το ιδιαίτον χαρακτηριστικό, η «μικρή» εκείνη διαφορά που κάνει ένα κείμενο *καλλιτεχνικό έργο* και αφ' ετέρου η προσπάθεια να αναζητηθούν οι προϋποθέσεις και οι όροι που καθιστούν παρόμοιες προσεγγίσεις δυνατές προσδίδοντάς τους χροιά εγκυρότητας.

Τι σημαίνει ωστόσο να ασχολείται κανείς θεωρητικά με τη λογοτεχνία; Ο συγγραφέας πιστεύει ότι οι δυνατότητες που έχουμε να συλλάβουμε και να αποδώσουμε τα ποιητικά χαρακτηριστικά της με λόγο διαφορετικό από την ίδια τη λογοτεχνική έκφραση, είναι περιορισμένες. Διότι δεν υπάρχει, όπως υποστηρίζει, αντιστοιχία μεταξύ της υψής της λογοτεχνικής έκφρασης και της υψής του θεωρητικού λόγου· διότι η λογοτεχνική έκφραση αποδίδει τις πράξεις με τρόπο που δεν μπορεί να αποδώσει καμία άλλη χρήση της γλώσσας και για τούτο είναι αναντικατάστατη. Γιατί όμως τότε ο συγγραφέας μιλά για τη λογοτεχνία με ένα λόγο που δεν είναι ο δικός της; Και γιατί αναλαμβάνει μία προσπάθεια της οποίας την αποτυχία ο ίδιος προεξοφλεί; Την απάντηση θα τη βρούμε ίσως μέσα στα ίδια τα δοκίμια του Γ. Αράγη.

Πράγματι η λογοτεχνική έκφραση δεν είναι δυνατόν να μεταγραφεί σε ισοδύναμη θεωρητική. Καθώς ωστόσο ο συγγραφέας των «Ζητημάτων λογοτεχνικής κριτικής» ψάχνει, καθώς προσεχτικά ψηλαφίζει τις εσωτερικές πτυχώσεις του ποιητικού έργου, αναζητώντας τι είναι εκείνο το φευγαλέο, εκείνη η «ασήμαντη» ποσότητα που μας κάνει, όταν διαβάζουμε ένα μεγάλο έργο, να αισθανόμαστε ότι κάπως, κατά κάποιο τρόπο, κατά κάτι, ο εαυτός μας βαθύτερα μετασηματίζεται, ότι υψίσταται ένας θεμελιώδης, υποστασιακός μεταβολισμός –καθώς λοιπόν ο συγγραφέας ψάχνει και το ζητούμενο πάντα του διαφεύγει, μια άλλη φωνή ακούγεται μέσα από το κείμενο. Είναι η προσωπική του φωνή, ο λόγος του δοκιμογράφου.

Πρόκειται για μία φωνή ιδιότυπη, ένας λόγος ήρεμος και μετροπημένος που ούτε βιάζεται ούτε βιάζει αλλά υπομονετικά προσπαθεί να ανιχνεύσει το αδιόρατο, ένας λόγος σεμνός και συντετός, εφ' όσον έχει προκαθορίσει τα όρια και τις δυνατότητές του, αλλά συγχρόνως και λόγος ρομαντικός εφ' όσον δεν έχει οβήσει από μέσα του τη νοσταλγία της γνώσης. Είναι ακόμα ένας λόγος ελεύθερος ο οποίος επιδιώκει να ορίσει από την αρχή τις έννοιες απορρίπτοντας κάθε αυτονόητο και κάθε παραδεδεγμένη αλήθεια, ένας λόγος που μέσα από τον έλεγχο της προσωπικής δοκιμής, της εμπειρίας, προσπαθεί να διατυπώσει τα κρίσιμα ερωτήματα, να εκφράσει εκείνο που του φαίνεται θεμελιώδες· ένας λόγος τέλος που ακόμα και όταν αποφαίνεται, οι γενικές αρχές που διατυπώνει δεν έχουν την οριστική πληρότητα της φιλοσοφίας, ούτε τον απρόσωπο χαρακτήρα των παγιωμένων αξιωμάτων, αλλά είναι προτάσεις πάνω στις οποίες δοκιμάζεται η αντίσταση του συγκεκριμένου, τα πράγματα και το βάρος τους.

Και γιατί ο κριτικός (ο δοκιμογράφος) επιλέγει την ποίηση, την τέχνη για να θέσει τα ερωτήματά του, για να κάνει τη φωνή του να ακουστεί; Η απάντηση βρίσκεται ίσως στην άποψη του Γκεόργκ Λούκατς «Όλα τα γραπτά έργα αναπαριστούν τον κόσμο, συμβολίζοντας κάποια μοιραία σχέση. Ο κριτικός είναι αυτός που θεάται το μοιραίο μέσα στις μορφές. Το εντονότερο βίωμα του είναι το ψυχικό περιεχόμενο, που κρύβουν μέσα τους –έμμεσα και ασυνείδητα– εκείνες. Το μεγάλο του βίωμα είναι η ίδια η μορφή. Αυτός είναι κι ο πραγματικός, ο βαθύτερος λόγος που η λογοτεχνία και η τέχνη αποτελούν το τυπικό, το φυσικό υλικό της κριτικής». («Η ψυχή και οι μορφές», σ.σ. 41-43).